

SAMOUBILAČKI TERORIZAM I NACIONALNA SIGURNOST DIFERENCIRANIH POLITIČKIH UREĐENJA

Gabrijela Šamija *

UDK: 323.285
343.326
321.7:355.404]:323.285

Primljeno: 16. III. 2021.

Prihvaćeno: 2. IX. 2021.

SAŽETAK

Predmet ovoga rada je proučavanje učestalosti samoubilačkog terorizma s obzirom na politička uređenja napadnutih država. Budući da su teroristički napadi uvijek udar na društvo i društveni poredak, područje nacionalne sigurnosti predstavlja svojevrsnu poveznicu između promatranih varijabli. Od početka 80-ih godina prošloga stoljeća kampanje samoubilačkih napada u stalnom su porastu, a vrhunac doživljavaju nakon 2001. godine. Napadi na Sjedinjene Američke Države 2001. označavaju i početak novog, globaliziranog načina djelovanja terorističkih organizacija. Mete samoubilačkih napada su države svih političkih sustava (autokracija, anokracija i demokracija), što znači da ne postoji obrazac djelovanja organizacija koje u svojim napadima koriste samoubilački terorizam, ali su anokratske države češća meta. Nadalje, rezultati istraživanja pokazuju da su mete napada najčešće sigurnosne prirode te da su najviše napada izvele vjerske terorističke organizacije. Na kraju je prikazana kratka ilustracija zaključnih razmatranja na primjeru Iraka.

Ključne riječi: samoubilački terorizam, političko uređenje države, nacionalna sigurnost, deskriptivna statistika.

UVOD

Amerikanci se pitaju: „Zašto nas mrže?” Mrže ono što vide upravo ovdje: demokratski izabranu vladu. Njihovi vođe su samoprozvani. Oni mrže naše slobode: našu slobodu vjeroispovijesti, našu slobodu govora, našu slobodu glasanja, okupljanja i međusobnog neslaganja... Mi ćemo progoniti države koje pružaju pomoć ili sigurno utočište terorizmu. Svaka nacija u svakoj regiji sada mora donijeti odluku: ili ste s nama ili ste s teroristima. (Text: President Bush Addresses the Nation, 2001)

* Gabrijela Šamija (gabrijela.samija7@gmail.com) magistra je sociologije. Rad je proizašao iz istoimenog diplomskog rada koji je izrađen i obranjen na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u veljači 2021.

Ovim se riječima zastrašenom američkom narodu obratio predsjednik George Bush 2001. godine, nakon najbrutalnijeg samoubilačkog napada u povijesti. Te godine kreće i „globalni rat protiv terorizma“ predvođen upravo Sjedinjenim Američkim Državama. Samoubilački terorizam od toga dana postaje glavni i najveći sigurnosni i politički problem svih država i društava svijeta. Globalizirano djelovanje terorističkih organizacija i samoubilački napadi na 54 države usmjerili su ovaj rad u pomalo zapostavljeno i neistraženo područje – odnos samoubilačkog terorizma i države, odnosno njezina političkog uređenja.

TEORIJSKO-KONCEPTUALNI OKVIR

Sva istraživanja usmjerena na fenomen samoubilačkog terorizma, ali i terorizma uopće, muči nedostatak zajedničke definicije koncepta. Jednostavna rečenica „Svrha terorizma je proizvesti teror“, ruskog komunističkog vođe Vladimira Lenjina, sadržava bit značenja terorizma. Teroristi izazivaju ili pokušavaju izazvati ekstremni strah kod svojih protivnika, ali i među širom populacijom. Osnovni mehanizam terora zabilježen je u drevnoj kineskoj poslovice „Ubij jednu, uplaši deset tisuća“ (Crenshaw i Pimlott 1996). Najjednostavnije rečeno, samoubilački terorizam je napad u kojemu napadač ubija druge i pritom je spreman žrtvovati i svoj život (Polity5 Project: Dataset Users' Manual). U svojem radu *Dying to Win* (2003) Robert Pape zaključuje da u samoubilačkom terorizmu, za razliku od drugih terorističkih akata, napadač ne očekuje da će preživjeti misiju i često koristi metode napada koje za uspjeh zahtijevaju smrt napadača.

Teorijski okvir za proučavanje samoubilačkog terorizma

Istraživanja o samoubilačkom terorizmu ovise o disciplini iz koje dolazi istraživač. Istraživanja unutar svake discipline teže se grupirati oko kategorija čimbenika koji objašnjavaju pojavu terorizma. Tako se mogu analizirati pojedini napadači samoubojice, skupine koje napadače upućuju u samoubilačke napade, zajednice iz kojih teroristi samoubojice dolaze ili koje podržavaju terorističke skupine, kontekst u kojem te osobe i skupine djeluju ili neku njihovu kombinaciju (Martin i Pedahzur 2017). S obzirom na utjecaj ekonomije u političkim znanostima i međunarodnim odnosima, ne čudi da pojmovi poput instrumentalne i strateške racionalnosti dominiraju većim dijelom rasprave o samoubilačkom terorizmu. Znanstvenici koji fenomen terorizma pokušavaju proučavati pomoću strateškog pristupa kreću od pretpostavke da su skupine koje koriste taktike samoubojstva racionalni akteri, odnosno većinu samoubilačkih napada određuju kao strateške napore usmjerene k određenim političkim ciljevima. Oni nisu proizvod iracionalnih pojedinaca ili izraz fanatične mržnje, već svjesne i racionalne radnje s točno određenim ciljem. Terorističke organizacije odlučuju se na samoubilačke napade nakon analize troška i koristi. Teroristi očekuju da će taktike samoubojstva pomoći grupi da postigne neke od svojih ciljeva ili da će vjerojatne koristi premašiti vjerojatne troškove (Martin i Pedahzur 2017). U nekim

je slučajevima glavna svrha samoubilačkog terorizma prijetnjom primorati ciljanu vladu da promijeni politiku, a posebno demokratske države da povuku snage iz zemlje koju teroristi doživljavaju kao svoju domovinu (Crenshaw 2007). Uz strateška objašnjenja neizostavno treba spomenuti i pitanje racionalnosti (samoubilačkog) terorizma. U strateškom modelu racionalnost se temelji na postojanju stabilnih i konzistentnih ciljeva, analizi okoline i raspoloživih opcija analizom troška i koristi te na odabiru optimalne opcije djelovanja. Najpogodnija teorija koja objašnjava racionalnost samoubilačkog terorizma je teorija racionalnog izbora Raymonda Boudona, koja se sastoji od sljedećih postulata: 1) bilo koji društveni fenomen je rezultat odluke i akcije pojedinca/individue, 2) ta akcija mora biti razumljiva akteru, 3) akcija je uzrokovana misaonim procesom pojedinca, 4) te je proizvedena u odnosu na posljedice djelovanja, 5) sve to promatra i akter u odnosu na samoga sebe, 6) akteri djeluju na temelju analize troška i koristi izabirući najpovoljniju opciju u skladu s ciljevima (Bilandžić 2010). Najočitiya racionalna karakteristika samoubilačkog terorizma očituje se kroz njegovu učinkovitost. Prema Bryanu Caplanu, prosječni je samoubilački napad od četiri do trinaest puta ubitačniji od napada koji nije samoubilački. Isto tako, terorizam je racionalan zbog neselektivnog nasilja nad civilima koje izaziva strah i paniku kod šire populacije (Caplan 2006. prema: Nalbandov 2013). Konačno, istraživanja su pokazala da je samoubilački terorizam uspješna strategija za ostvarenje ciljeva. Robert Pape (2003) je dokazao da je samoubilački terorizam uspješan u 54 posto slučajeva.

Unatoč mnogim teorijama koje pokušavaju objasniti pojedinačne uzroke pojavnosti samoubilačkog terorizma, fokus ovoga rada je na odnosu samoubilačkog terorizma i političkog uređenja države. Znanstvenici su iznijeli različite ideje o njihovoj povezanosti, od kojih većina pripada školi političkog pristupa ili strateškoj školi (Jackson Wade i Reiter 2007). Eyerman (1998) za školu političkog pristupa tvrdi da dostupnost veće političke participacije u demokracijama pruža alternativna sredstva političkog djelovanja, što smanjuje pojavnost terorizma u demokracijama. Ta se škola temelji na pretpostavci da su terorističke organizacije političke organizacije koje nastoje maksimizirati svoje političke ciljeve uz minimiziranje troškova (Eyerman 1998). Organizacija će odabrati nenasilnu aktivnost ako joj se pruži prilika i očekuje da će ona dovesti do promjene u društvu. Suprotno tome, nenasilna legalna politička aktivnost manje je poželjna od nasilja ako politička organizacija vjeruje da neće dovesti do promjene vladine politike ili da će rezultirati odmazdom vlade (Eyerman 1998). Druga perspektiva postavlja niz specifičnih razloga zbog kojih bi demokracije trebale biti češća meta terorizma. Autori strateške škole tvrde da sloboda medija u demokracijama privlači teroriste gladne javnosti, da naglasak na osobnim slobodama i slobodi govora i udruživanja potiče pojavu terorizma (Engene 2004. prema: Jackson Wade i Reiter 2007) i da zaštita građanskih sloboda u demokracijama sputava protuterorističke mjere (Wilkinson 2001. prema: Jackson Wade i Reiter 2007). Demokracije svojim građanima i teroristima omogućuju slobodu kretanja i udruživanja te lak pristup javnim zgradama. Usto demokracije općenito zahtijevaju rigorozno dokazivanje krivnje kako bi zadržale ili osudile osumnjičenika (Schmid 1993. prema: Jackson Wade i Reiter 2007).

(Samoubilački) terorizam i nacionalna sigurnost

Nacionalna sigurnost postoji jer postoje različita ugrožavanja, a njezina je zadaća spriječiti te ugroze. Postoje tri izvora ugrožavanja: prirodni, zlorabe znanstveno-tehnoloških dostignuća i društvene proturječnosti (Javorović 1997. prema: Bilandžić 2010). Predmet ovoga rada, terorizam, pripada kategoriji društvenih proturječnosti. Općenito se nacionalna sigurnost odnosi na sigurnost nacije, društva i države. Iako se može proučavati na različite načine, ustaljeno je gledište da se nacionalna sigurnost sastoji od tri temeljna elementa: politike nacionalne sigurnosti, sustava i strategije nacionalne sigurnosti te provedbene politike nacionalne sigurnosti. Za odmak od tradicionalnog pogleda na sigurnost zaslužna je konferencija održana 1994. na Sveučilištu York u Kanadi, koja je iznjedrila novu, proširenu perspektivu unutar sigurnosnih studija – kritičke sigurnosne studije. Vrhunac perspektive o sigurnosti označava knjiga Barryja Buzana *People, States and Fear* (1983) u kojoj Barry naglašava tri razine promatranja nacionalne sigurnosti (individualnu, državnu i međunarodnu), a osim vojne sfere i sile, nacionalnu sigurnost proširuje na ekonomsko, političko, socijalno i ekološko područje. Vojno područje odnosi se na ofenzivne i defenzivne sposobnosti države, političko područje uključuje brigu države za stabilnost, sustav vlasti i ideologiju, ekonomsko označava mogućnost pristupa prirodnim bogatstvima, tržištu i financijama, socijalno područje određuje uvjete i evoluciju tradicija, kulture, jezika, običaja i nacionalnog identiteta, a ekološko područje uključuje brigu o zaštiti biosfere (Bilandžić 2010).

Sigurnost režima

U kontekstu političke sigurnosti, a nastavno na područje istraživanja ovoga rada, može se izdvojiti poseban oblik sigurnosti – sigurnost režima. U tome se smislu države klasificiraju kao slabe ili jake. Thomas povezuje slabost ili jakost države s institucionalnim kapacitetom te razlikuje dva oblika državne moći: despotsku moć (državna moć prisile i upotreba iste za nametanje vladavine) i infrastrukturnu moć (učinkovitost i legitimitet državnih institucija te sposobnost države da vlada putem konsenzusa). Zaključuje da jake države imaju slabiju despotsku moć i jaku infrastrukturnu moć, dok je kod slabih država obrnuto (Thomas 1987). Za razliku od Thomasa, snaga odnosno slabost države kod Buzana se očituje kroz ideju o državi i opsegu u kojemu društvo oblikuje konsenzus o njoj te se poistovjećuje s njom. Najočitiya karakteristika slabih država je nesposobnost uspostavljanja i održavanja monopola na sredstva prisile. U većini slabih država oružane snage su loše opremljene, imaju slabo vodstvo i podložne su frakcijskim podjelama (Migdal 1998). Ako to nije slučaj, onda su države suočene s privatnim vojskama, kriminalnim bandama i naoružanim vjerskim ili etničkim skupinama. S druge strane, jake države mogu održati društvenu kontrolu, osigurati poštovanje zakona, donositi učinkovite odluke, očuvati stabilnost i koheziju, poticati društvenu participaciju, osigurati osnovne usluge, dobro upravljati nacionalnom ekonomijom i održati legitimitet. Osim toga, jake države kod svojih građana postoje kao hegemonijska ideja unutar svijesti vlastitog

stanovništva (Migdal 1998). Sigurnosne strategije slabih država ovise prvenstveno o tome radi li se o unutarnjoj ili vanjskoj prijetnji. Jedan primjer je slučaj u kojemu elite na unutarnju prijetnju odgovaraju nekim oblikom moći, prisile ili zastrašivanja. Ako nisu u mogućnosti vojnim putem, opozicija se otklanja uhićenjima, plaćenim ubojstvima, nestancima itd. Također, oružane snage mogu se okrenuti protiv režima pa elite ponekad moraju oslabiti oružane snage izazivanjem podjela, uspostavljanjem posebnih jedinica ili poticanjem rivalstva između jedinica. Elite slabih država ponekad pokušavaju proizvesti i pozitivne načine potpore režimu. Za to se služe koruptivnim djelima pri čemu se udružuju s nekim socijalnim skupinama. Sljedeća strategija uključuje poticanje sukoba između regija kako bi se spriječilo ujedinjenje opozicije. Konačno, zadnja strategija koja se tiče unutarnjih prijetnji uključuje manipulaciju demokratskim procesima, koja se odražava kroz monopol i kontrolu medija, krađu izbornih listića i kršenje izbornih pravila. Osim ovih unutarnjih strategija, elite slabih država mogu stvoriti saveze s moćnim eksternim entitetima. Jedna od najčešćih strategija je zapošljavanje stranih plaćenika, privatnih vojski ili zaštitarskih poduzeća. Česta su i savezništva s moćnim državama koje mogu pridonijeti zaštiti režima. Na kraju, elite slabih država mogu se udružiti s drugim slabim državama u regionalne obrambene saveze (Thomas 1987).

Država i političko uređenje države

Posljednji dio teorijsko-konceptualnog okvira tiče se klasifikacije oblika države i vladavine. Svako državno i političko uređenje posjeduje određena svojstva na temelju kojih se razlikuje od ostalih tipova. Političko uređenje nije samo kategorija adekvatna za komparaciju država kao političkih jedinica, nego omogućuje dublje razumijevanje ukupnog društva (Lucić 2017). Budući da je u našem istraživanju vrsta/tip političkog sustava/uređenja nezavisna varijabla, smatramo da nije potrebna detaljnija klasifikacija, već je potrebna jednostavna deduktivna podjela. Uzimajući u obzir bitna obilježja, u ovom je radu korištena podjela na tri idealna tipa političkog uređenja: demokraciju, anokraciju (hibridni režim) i autokraciju. Varijabla političkog uređenja države klasificirana je na temelju podataka iz baze Polity5. Svakoj od 170 država dodijeljen je stupanj demokratičnosti u rasponu od -10 do +10 za svaku godinu. Na temelju stupnja demokratičnosti svaka se država svrstava u sljedeće kategorije: demokracija (od +6 do +10), anokracija (od -5 do +5) ili autokracija (od -10 do -6) (Polity5 Project: Dataset 2018).

METODOLOGIJA RADA

Cilj istraživanja je ispitati odnos između pojavnosti samoubilačkih napada i političkog uređenja države odnosno stupnja demokratičnosti pojedine države, te ispitati pojedine karakteristike terorističkih napada (broj poginulih i ranjenih, mete napada i podjelu terorističkih napada prema sekularno/vjerskoj osnovi) s obzirom na političko uređenje pogođene države. U tu svrhu korištena je deskriptivna analiza koja će pomoći u rezimiranju ukupnih trendova ili tendencija u podacima. Istraživanje je provedeno na uzorku od 6028 samoubilačkih napada koji su izvedeni u periodu od 2001. do 2018. godine. Kvantitativna analiza temelji se na podacima iz triju *online* baza podataka. Podaci o samoubilačkim napadima preuzeti su iz baze Chicago Project on Security and Terrorism (CPOST) za razdoblje od 2001. do 2015. te iz baze Global Terrorism Database (GTD) za razdoblje od 2016. do 2018. U drugom dijelu rada iznijet će se kratka ilustracija dobivenih rezultata na primjeru Iraka. Za potrebe analize sve države svrstane su u jednu od dvanaest kategorija odnosno regija: 1) Australija i Oceanija (5 država), 2) istočna Azija (6 država), 3) središnja Azija (8 država), 4) jugoistočna Azija (10 država), 5) južna Azija (8 država), 6) Sjeverna Amerika (3 države), 7) Južna Amerika (12 država), 8) Srednja Amerika i Karibi (11 država), 9) zapadna Europa (18 država), 10) istočna Europa (21 država), 11) Bliski istok i sjeverna Afrika (22 države) i 12) subsaharska Afrika (46 država).

DESKRIPTIVNA ANALIZA: SAMOUBILAČKI TERORIZAM I POLITIČKO UREĐENJE DRŽAVE

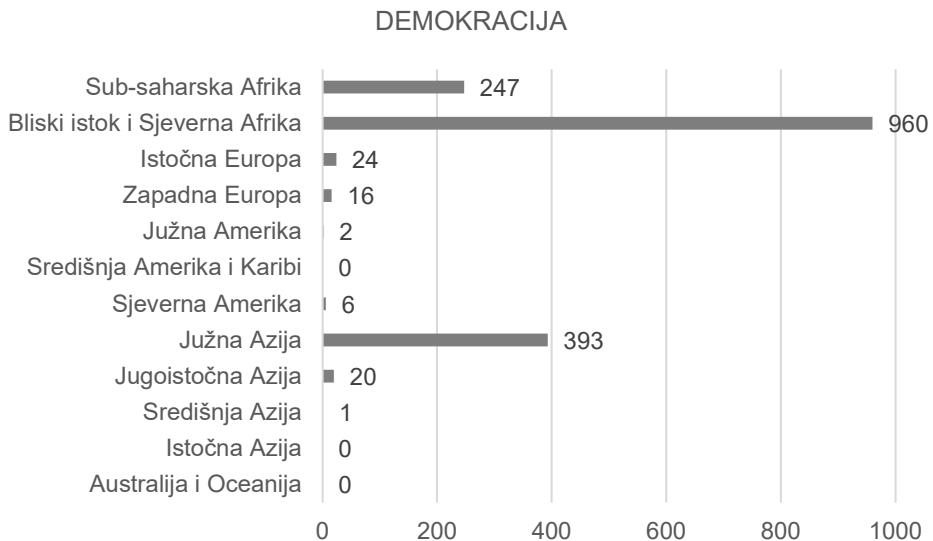
Prije svega je potrebno istaknuti nekoliko ključnih nalaza o samoubilačkim napadima. U razdoblju od 2001. do 2018. izvedeno je 6028 samoubilačkih napada, u prosjeku 335 napada godišnje, u kojima je smrtno stradalo 61.696 ljudi (10 osoba po napadu) i ranjeno njih 130.091 (22 osobe po napadu). Mete napada su najčešće bile sigurnosne (60,5%), zatim civilne (25,7%) i političke (12,5%). Od 129 tada aktivnih organizacija, najviše samoubilačkih napada izvele su Islamska država s afilijacijama (1154 napada), talibani (1039 napada), Boko Haram (258 napada) i Al-Qaeda s ograncima (181 napad). Osim toga, vidljiv je trend povećanja broja demokratskih država s 86 država 2001. godine na 102 države 2018. godine, dok je broj autokratskih država u ovome razdoblju s 29 država pao na 21 državu, a broj anokracija je pao s 53 na 47 država. Od ukupno 170 država, u 54 države (31,8%) su izvedeni samoubilački napadi. Od ukupno dvanaest regija, njih deset je pogođeno samoubilačkim terorizmom.

Iz odnosa samoubilačkih napada i političkog uređenja država vidljivo je da je najviše napada izvedeno u anokracijama – 3928 napada (65%). Najmanje napada (385) izvedeno je u autokratskim državama, dok je u demokratskim državama izvedeno 1669 samoubilačkih napada. U nastavku slijedi podrobniji prikaz rezultata za pojedino političko uređenje.

Samoubilački terorizam u demokraciji

U periodu od 2001. do 2018. demokracije su doživjele 1669 samoubilačkih terorističkih napada (prosječno 92,7 napada po jednoj godini) u kojima je smrtno stradalo 19.600 ljudi (12 ubijenih osoba po napadu) i ranjeno 3990 (24 ranjene osobe po napadu). Mete su u najviše slučajeva bile sigurnosne (895), zatim civilne (593) i političke (140), a za 41 napad nije moguće utvrditi metu napada. Kada terorističke organizacije podijelimo prema sekularno-religijskoj osnovi, dobivamo sljedeće rezultate: sekularne organizacije izvele su 105 samoubilačkih napada (oko 6% od ukupnog broja napada), vjerske terorističke organizacije izvele su oko 65% svih napada, a za petsto napada nije poznat počinitelj napada. Samoubilački napadi izvedeni su u trideset država koje su u jednom periodu ili konstantno bile demokratske. Slika 1 prikazuje različite stupnjeve pogođenosti demokratskih država u dvanaest regija.

Slika 1. Broj samoubilačkih napada u demokracijama

U demokratskim državama u Australiji i Oceaniji, istočnoj Aziji, Srednjoj Americi i na Karibima nisu poduzimani samoubilački napadi. Jedan napad izveden je u srednjoj Aziji, u Kirgistanu, 2016. godine. Dva samoubilačka napada poduzeta su u Južnoj Americi, u Boliviji 2004. i Brazilu 2018. godine. U Sjevernoj Americi izvedeno je šest samoubilačkih napada, svi u Sjedinjenim Američkim Državama. Prvi napadi izvedeni su 2001., a onda i 2010. godine kada je SAD imao maksimalan stupanj demokratičnosti +10. Tako ostaje do 2016., kada se demokratičnost smanjuje s +10 na +8, a 2017. u SAD-u su izvedena dva samoubilačka napada. U zapadnoj Europi poduzeto je šesnaest samoubilačkih napada. U Finskoj je napad izveden 2002., u Njemačkoj 2017., a u Švedskoj 2010. godine. Po dva napada poduzeta su u Nizo-

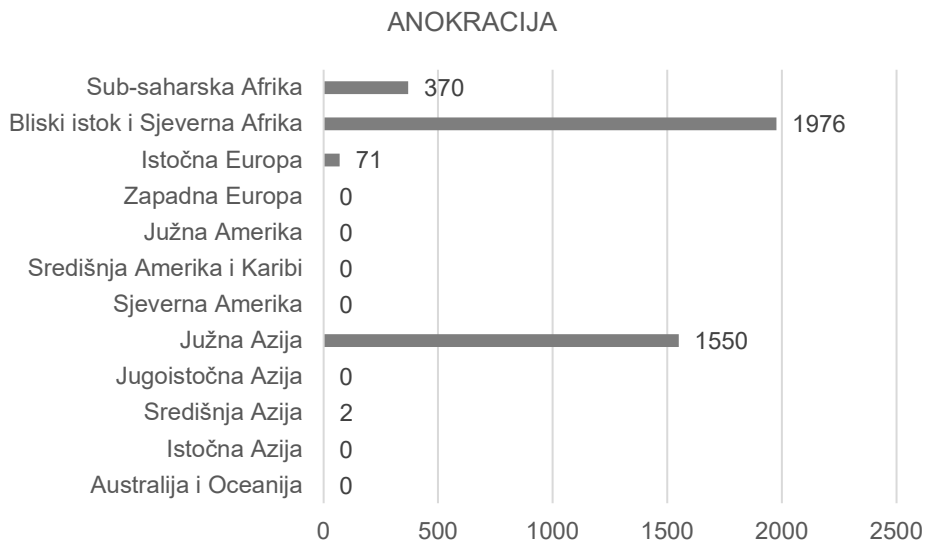
zemskej (oba 2018.) i Španjolskoj (2004. i 2017.). Belgija je tri napada (dva 2016. i jedan 2017.) doživjela u periodu kada joj je stupanj demokratičnosti iznosio +8. Najviše napada, šest, poduzeto je u Velikoj Britaniji. U jugoistočnoj Aziji izvedeno je dvadeset samoubilačkih napada – na Filipinima je napad izveden 2018., a ostali su izvedeni u Indoneziji. U istočnoj su Europi Bugarska, Crna Gora, Rusija i Ukrajina bile pogođene samoubilačkim napadima 24 puta. U Bugarskoj je napad izveden 2012., a u Crnoj Gori 2018. godine. U Rusiji je u njenom demokratskom periodu izveden 21 samoubilački napad. Ukrajina je do 2013. bila demokracija i dotad je u njoj izveden jedan samoubilački napad i to upravo te godine. U supsaharskoj Africi četiri su države pogođene samoubilačkim terorističkim napadima 247 puta. U Burkini Faso samoubilački napad je izveden 2018. U Keniji su izvedena dva napada, 2002. i 2016. godine. Niger je prolazio kroz turbulentne faze političkog uređenja: anokracija (2001. – 2003.), demokracija (2004. – 2008.), anokracija (2009. – 2010.), demokracija (2010. – 2015.), anokracija (2016. – 2018.). U oba demokratska perioda stupanj demokratičnosti iznosio je +6, a dva samoubilačka napada dogodila su se 2013. godine. U Nigeriji su izvedena 242 samoubilačka napada. U razdoblju od 2015. do 2018. stupanj demokratičnosti iznosio je +7, a broj samoubilačkih napada po godinama je sljedeći: 2015. 43, 2016. 45, 2017. 105 i 2018. 49. Četiri demokratske države u južnoj Aziji doživjele su 393 samoubilačka napada. U Indiji je poduzeto 27 napada (2003. i 2013. po jedan, 2001., 2004., 2006. i 2018. po dva, 2005. tri, 2017. šest, 2016. osam napada). U Bangladešu kao demokratskoj državi (od 2001. do 2006.) izvedena su tri samoubilačka teroristička napada 2005. godine. U Pakistanu su izvedena 324 samoubilačka napada: 2010. 60, 2011. 43, 2012. 39, 2013. 51, 2014. 34, 2015. 18 napada, 2016. 28, 2017. 28 i 2018. 23 samoubilačka napada. Šri Lanka je u devet godina demokracije doživjela 39 samoubilačkih napada: 2001. sedam, 2006. deset, 2007. osam i 2008. četrnaest napada. Najviše su pogođeni Bliski istok i sjeverna Afrika s 960 samoubilačkih napada. Izrael je jedina pogođena država koja je tijekom cijeloga razdoblja bila demokratska, a ukupno je izvedeno 99 samoubilačkih napada. Irak je jedna od najviše pogođenih država na svijetu. Ukupno je izvedeno 2415 samoubilačkih napada, od čega 815 u samo pet „demokratskih godina“. U Libanonu je izvedeno 26 napada, a stupanj demokratičnosti je konstantno iznosio +6. U Tunisu je prvi napad izveden 2013., kada je stupanj demokratičnosti iznosio +6, nakon čega se povećava na +7 i ostaje isti do kraja razmatranog perioda, a u državi su izvedena još četiri napada. Turska do 2013. bila demokracija i u tom je periodu u njoj izvedeno 16 od ukupno 39 napada.

Samoubilački terorizam u anokraciji

Anokracije su najviše pogođene s čak 3928 napada u periodu od 2001. do 2018., što znači da je godišnje izvedeno oko 218 samoubilačkih napada u kojima je ubijeno 36.726 ljudi (prosječno 9 osoba po napadu) i ranjeno 82.254 ljudi (prosječno 21 osoba po napadu). Mete su najčešće bile sigurnosne (2570), zatim civilne (736) i političke (591), a za 31 napad nije poznata meta. Sekularne organizacije izvele su 26 samoubilačkih napada (1,4%), dok su vjerske terorističke organizacije izvele oko

48% svih napada, a za 2049 napada nije poznat počinitelj napada. Samoubilački napadi izvedeni su u 25 anokracija. Ipak, među njima postoje razlike, a slika 2 ih jednostavno pokazuje.

Slika 2. Broj samoubilačkih napada u anokracijama

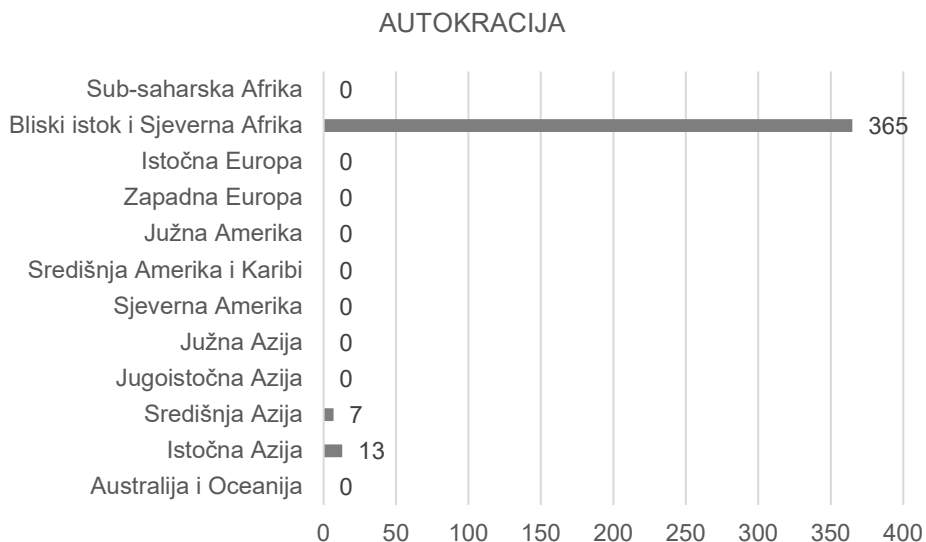
Iz prikaza se vidi da su u središnjoj Aziji dva samoubilačka napada izvedena u Tadžikistanu 2010. godine, kada je stupanj demokratičnosti iznosio -3. U istočnoj je Europi izveden 71 napad. U Rusiji je 2007. izveden jedan napad, 2008. tri, 2009. šesnaest, 2010. četrnaest, 2011. osam, 2012. šest, 2013. sedam, 2014. jedan te 2016., 2017. i 2018. godine po četiri samoubilačka napada. Ukrajina je 2014. prešla iz demokracije u anokraciju s konstantnim stupnjem od +4 i ukupno tri samoubilačka napada. U anokracijama supsaharske Afrike izvedeno je 370 samoubilačkih napada. U Čadu su 2015. izvedena četiri napada i 2016. godine dva napada. U Džibutiju je izveden napad 2014. godine. U Kamerunu je poduzeto 69 samoubilačkih napada: 2016. 23, 2017. 39 i 2018. sedam napada. U Maliju je izvedeno trideset samoubilačkih napada: 2013. trinaest, 2014., 2015. i 2016. po tri napada, 2017. jedan i 2018. sedam. U Mauritaniji je napad izveden 2009. U Nigeru je u anokratskom razdoblju izvedeno pet napada. Nigerija je s 302 samoubilačka napada najviše pogođena država u toj regiji. U prvom razdoblju političkog uređenja sa stupnjem demokratičnosti +4, pet napada je izvedeno 2011., 23 2012., tri 2013. i 23 napada 2014. godine. Somalija je uz Nigeriju jedna od najpogođenijih država ove regije sa 197 samoubilačkih napada. U Ugandi je jedan napad poduzet 2010. Od osam država u južnoj Aziji pogođene su četiri države i to čak 1550 puta. Najviše pogođena anokratska država je Afganistan s ukupno 1305 samoubilačkih napada. U Bangladešu su u anokratskom periodu (2009. – 2017.) izvedena četiri napada, jedan 2016. i tri napada 2017. godine. Pakistan je

u periodu od 2002. do 2009. bio anokratska država i tada je u njemu izveden 241 samoubilački napad. Šri Lanka je bila pogođena ukupno 44 puta, od čega pet puta kao anokracija. Šri Lanka je bila anokracija u razdoblju od 2003. do 2005. te od 2009. do 2014., a jedan je napad izveden 2004. i četiri 2009. godine. Na Bliskom istoku i u sjevernoj Africi poduzeto je 1976 samoubilačkih napada. U Alžiru je izvedeno 26 napada: 2007. osam, 2008. sedam, 2009. jedan, 2010. dva, 2011. tri, 2012. dva i 2017. tri napada. Egipat je od 2005. anokracija i u tome je periodu izvedeno 39 od ukupno 41 samoubilačkog napada. Irak je prošao kroz sva politička uređenja, od autokracije (2001. – 2002.), preko anokracije (2003. – 2013.) do demokracije (2014. – 2018.). U anokratskom razdoblju izvedeno je 1600 samoubilačkih napada. Jemen je tijekom cijelog razdoblja anokracija, ali je stupanj demokratičnosti oscilirao: od 2001. do 2011. iznosi je -2, a ukupno je izvedeno 17 napada (2002. i 2007. po jedan, 2008. tri, 2009. jedan, 2010. četiri i 2011. sedam napada). U sljedeće dvije godine stupanj je iznosio +3, a poduzeto je 35 samoubilačkih napada (2012. 24 i 2013. 11 napada). Od 2014. do 2018. stupanj demokratičnosti bio je 0, a broj napada je bio sljedeći: 2014. 25, 2015. 9, 2016. 37, 2017. 13 i 2018. pet samoubilačkih napada. U Jordanu je izvedeno pet samoubilačkih napada u osamnaestogodišnjem razdoblju. U Libiji je u anokratskom razdoblju poduzeto 90 samoubilačkih napada. U Tunisu je u razdoblju anokracije izveden jedan napad 2002. godine. U Turskoj poduzeto 39 napada, od čega su 23 samoubilačka napada poduzeta u anokratskom razdoblju. Palestina je anokracija od 2007. godine, odnosno otkad su dostupni podaci. Do te godine područje je pogođeno samoubilačkim napadima 46 puta. U preostalim godinama izvedeno je pet napada, dva 2008. i tri napada 2017.

Samoubilački terorizam u autokraciji

U periodu od 2001. do 2018. u autokratskim je državama poduzeto 385 samoubilačkih napada, 22 napada po godini, u kojima je ubijeno 5325 ljudi (6 ubijenih po napadu) i ranjeno 7790 ljudi (9 po napadu). U tim je napadima najviše pogođenih sigurnosnih meta (228), zatim civilnih (126) i najmanje političkih (24), dok za sedam napada nije poznata meta. Najviše samoubilačkih terorističkih napada izvele su vjerske terorističke organizacije (264), za 124 napada nijedna teroristička organizacija nije preuzela odgovornost, a pet napada izvele su sekularne terorističke organizacije. Samoubilački napadi izvedeni su u deset autokratskih država. Kao i u prethodnim slučajevima, pogođene autokracije razlikuju se prema regiji (slika 3).

Slika 3. Broj samoubilačkih napada u autokracijama

U središnjoj Aziji jedan je samoubilački napad 2011. izveden u Kazahstanu, dok je u Uzbekistanu poduzeto šest napada (2004. pet i 2009. jedan napad). Kina je jedina država u istočnoj Aziji u kojoj su poduzeti samoubilački napadi: 2014. godine pet napada te po jedan napad 2002., 2005., 2006., 2008., 2012., 2013., 2015. i 2017. godine. Na Bliskom istoku i u sjevernoj Africi poduzeto je 365 samoubilačkih napada. U Kataru je napad izveden 2005., a u Kuvajtu 2015. Sedamnaest napada izvedeno je u Saudijskoj Arabiji, dva su 2004. izvedena u Egiptu, nakon čega se Egiptu povećava stupanj demokratičnosti s -6 na -3 i država postaje anokratska. U Iranu je od 2008. izvedeno jedanaest samoubilačkih napada. U godinama 2003. i 2007., Maroko doživljava ukupno 11 napada. U Siriji, koja je u ovom periodu bila autokracija, a stupanj demokratičnosti varirao je od -6 do -9, do 2011. izvedeno je pet napada. Nakon toga se stupanj demokratičnosti smanjuje s -6 na -9 i u tom je periodu u Siriji poduzeto 317 napada, najviše samoubilačkih terorističkih napada izvedeno je 2016. – 77 napada.

RASPRAVA

Rezultati deskriptivne analize pokazuju da je najviše napada izvedeno u anokratskim državama. Demokracije su nešto rjeđa meta samoubilačkih napada, što se značajno razlikuje od većine drugih istraživanja (Pape 2006). Najmanje napada poduzeto je u autokratskim državama, što potvrđuju i ranija istraživanja. U sva tri politička uređenja detektirana su rizična, odnosno najmanje rizična područja. Najviše anokratskih, slabih država je na Bliskom istoku i u sjevernoj Africi. U Australiji i Oceaniji te Srednjoj Americi i na Karibima nije bilo samoubilačkih napada. Objašnjenja rezultata istraživanja mogu se kretati u nekoliko pravaca. Prvo, nacionalna sigurnost ima bitnu ulogu. Vojno područje nacionalne sigurnosti u anokracijama nema dovoljno jak monopol nad sredstvima prisile te ne može pravovremeno reagirati na unutarnje i vanjske prijetnje. Političko područje nije stabilno te vlasti lako gube kontrolu nad sustavom upravljanja. Nesposobnost ili nemogućnost vladanja dovodi do bezakonja i pobuna stanovništva. Društvo je u većini anokracija heterogeno, što dovodi do nasilnih akata i narušavanja mira u državi. Drugi pravac tiče se škole političkog pristupa koja tvrdi da su demokracije rjeđa meta terorističkih napada. Zbog mogućnosti sudjelovanja na izborima i općenito političke participacije, demokracije građanima pružaju priliku za promjene. Ako to povežemo s teorijom racionalnog izbora, pretpostavljamo da će potencijalni teroristi prvo birati nenasilna i legalna sredstva za postizanje ciljeva kako bi minimizirali troškove s kojima bi bili suočeni nakon terorističkog napada. Zaključno, rezultati nam pokazuju da sve države i svi oblici političkog uređenja mogu biti meta samoubilačkih napada.

Unatoč većem broju samoubilačkih napada u anokracijama, rezultati pokazuju da je broj poginulih i ranjenih veći u demokracijama. Naime, u demokracijama 12 osoba smrtno strada, a 24 osoba bude ranjeno po jednom samoubilačkom napadu, što je znatno destruktivnije nego u anokracijama. To se može povezati s metama napada. U sva tri oblika političkog uređenja najčešće mete napada su sigurnosne prirode. Međutim, u demokracijama se napadi na civilne mete događaju u 35% slučajeva, a u anokracijama u 17% slučajeva. U svim oblicima političkih uređenja najviše samoubilačkih napada počinile su vjerske terorističke organizacije. Većina njih koristi religiju kao sredstvo za privlačenje većeg broja pristaša. Razlozi se svakako mogu pronaći u načinu djelovanja terorističkih organizacija. Svrha je terorizma, a osobito samoubilačkog, izazvati strah i kaos kod stanovništva. Usto terorističke organizacije, vodeći se strateškom racionalnosti, žele ubiti što više ljudi i nanijeti štetu državama. I ovi rezultati potvrđuju da je samoubilački terorizam oružje koje organizacije koriste u asimetričnom sukobu. Napadi na civilne mete izvode se zbog toga što su civili ranjivi i izloženi, dok su u demokracijama sigurnosne i političke mete dobro zaštićene i teže ih je raniti. S druge strane, veći broj napadnutih sigurnosnih snaga u anokracijama može se objasniti na način da teroristi napadaju okupatore u svrhu njihovog povlačenja iz zemlje. U oba slučaja teorija racionalnog izbora ima središnje mjesto. Teroristi napadaju s točno određenim ciljem i svrhom, unaprijed izračunavaju koristi i troškove samoubilačkog napada, a to se pokazuje vrlo učinkovitim.

ILUSTRACIJA ZAKLJUČNIH RAZMATRANJA: IRAK

U nastavku će biti prikazana kratka ilustracija zaključnih razmatranja na primjeru Iraka. Svrha ilustracije je detaljnije prikazati odnos samoubilačkog terorizma i političkog uređenja države. Za te potrebe, nužno je prikazati okvirni kontekst u kojemu su se poduzimali samoubilački napadi. Kriteriji izbora države za ilustraciju bili su: a) veliki broj samoubilačkih napada i b) prelazak države iz jednog u drugo političko uređenje, s uvjetom da je država nastavila biti meta samoubilačkih napada.

U prve dvije godine analiziranog perioda u Iraku nisu poduzimani samoubilački napadi. Sa stupnjem demokratičnosti -9 Irak je u tom periodu bio autokracija, a od 1979. do 2003. predsjednik države bio je Sadam Husein. Od 2003. do 2009. godine stupanj demokratičnosti iznosio je 0, što znači da je Irak bio anokracija. Ovaj period karakterizira rat koji je započeo američkom invazijom (Marr i Al-Marashi 2017). Ukupno je izveden 1221 samoubilački teroristički napad s 13.425 ubijenih i 3346 ranjenih osoba. Mete napada najčešće su bile sigurnosne (792), zatim civilne (265) i političke (161). Napadi na sigurnosne mete obuhvaćaju napade na američke i koalicijske snage te na iračke snage sigurnosti. Nakon 2003. porastao je broj napada na civilne mete, što ukazuje na jasnu strategiju terorističkih skupina: sijanje kaosa među sigurnosnim snagama i istovremeno slanje poruke građanima da im sigurnost ne mogu jamčiti ni koalicija ni iračke snage (Pape 2006). Nakon pada Bagdada 9. travnja 2003. predsjednik Sadam Husein je pobjegao, u prosincu iste godine pronađen je i uhićen, tri godine poslije osuđen je na smrt, a javno objavljena snimka smaknuća rezultirala je produbljivanjem neprijateljstva između sunita i šijita. U siječnju 2005. održani su prvi demokratski izbori, a pobjedu je odnijela šijitska stranka Ujedinjeni irački savez. Prekretnicu rata u Iraku predstavljaju predsjednički izbori u Sjedinjenim Američkim Državama 2008. godine, na kojima je pobijedio Barack Obama. Obama je obećao povući američke trupe iz Iraka. Sljedeće godine američka vojska se prvi put povlači iz nekih dijelova Iraka (Marr i Al-Marashi 2017). Većinu samoubilačkih napada počinile su vjerske terorističke organizacije. Jama'at al-Tawhid wal-Jihad izveo je 28 samoubilačkih napada. Ostale organizacije su Ansar al-Sunna (26 napada do 2005.), Mudžahedinsko savjetodavno vijeće (devet napada 2006.), Al-Qaeda (118 napada od 2004. do 2009.) i Islamska država Iraka (79 napada u tri godine). U razdoblju od 2010. do 2013. Irak je bio anokracija. Cjelokupna situacija u Iraku obilježena je arapskim proljećem, valom pobuna u arapskom svijetu, koje je počelo u Tunisu (Nye 2007. prema: Picula 2016). Nakon američkog povlačenja u Iraku je početkom 2012. došlo do promjena na političkom planu što je dovelo do jačanja pobune radikalnih protuvladinih sunitskih skupina i vala terorističkih napada, a početkom 2014. i do ekspanzije Islamske države (Picula 2016). Ukupno je izvedeno 379 samoubilačkih napada u kojima je poginulo 3699 i ranjeno 9785 osoba. Primarne su i dalje sigurnosne mete (222), zatim civilne (105) i političke (51). U ovom je razdoblju skoro sve napade (120) izvela teroristička organizacija Islamska država Iraka i Sirije koja u sljedećim godinama doživljava svoj vrhunac moći. U razdoblju od 2014. do 2018. Irak se politički transformirao. Stupanj demokratičnosti se povećao s +3 na +6, što znači da Irak tada bio demokratska država. Unatoč tome, Irak se

nije nalazio ni u stanju otvorenog rata ni održivog mira. Za daljnji razvoj situacije značajno je bilo to što se iračke oružane snage bez američke podrške nisu mogle suprotstaviti protuvladinim milicijama. U lipnju 2014. vođa Islamske države Abu bakr al-Baghdadi proglasio je kalifat na četvrtini iračkog i polovici sirijskog državnog područja (Picula 2016). Islamska država izvela je 815 samoubilačkih napada u kojima su poginule 8403 osobe, a ranjeno je 10.411 ljudi. Sigurnosnih meta bilo je 526, a u prosjeku je u jednom napadu ubijeno 7 osoba. U napadima na ukupno 210 civilnih meta u prosjeku je u jednom napadu ubijeno 13 osoba. Ostale mete napada su nepoznate i političke (44).

ZAKLJUČAK

Svaki teroristički napad je napad na državu, njezino uređenje, građane i njihovu imovinu, a sve to s dugoročnim i teškim posljedicama. Društvo treba stabilnu i čvrstu vlast koja je sposobna adekvatno reagirati u kriznim uvjetima. Drugim riječima, država treba biti sposobna održavati sigurnost.

Rezultati istraživanja pokazuju da su svi oblici političkog ustrojstva države (autokracija, anokracija i demokracija) ranjivi na samoubilačke napade. U anokratskim državama na Bliskom istoku i u sjevernoj Africi samoubilački su napadi češći, što ide u prilog teorijama koje ovo područje smatraju kriznim žarištem. Sigurnosne snage su bile najčešća meta samoubilačkih napada, a najviše napada izvele su vjerske terorističke organizacije. Religija je u tom smislu važna indoktrinacijska metoda za privlačenje pristaša, ali nije osnovni pokretački mehanizam samoubilačkog terorizma. Terorističke organizacije slijede stratešku logiku i racionalni izbor čime potvrđuju tezu da je samoubilački terorizam učinkovita strategija za ostvarivanje političkih ciljeva. Ovi zaključci prezentirani su u kratkoj ilustraciji političke i sigurnosne situacije u Iraku. S obzirom na eksponencijalno širenje terorizma, osobito njegovog destruktivnijeg oblika, samoubilačkog terorizma, treba li sumnjati u državne protuterorističke strategije? Države na terorističke napade mogu reagirati na dva načina. Mogu odgovoriti osvetom i vjerojatno nastaviti spiralu nasilja ili odustati od budućih geostrateških ciljeva. Ipak je izglednija opcija kojom državne vlasti odbacuju prava i slobode svojih građana u zamjenu za sigurnost.

LITERATURA

- Bilandžić, Mirko. 2010. *Sjeme zla: elementi sociologije terorizma*. Zagreb: Plejada – Synopsis.
- CPOST Data Research and Collection Manual. 2015. https://cpost.uchicago.edu/research/suicide_attacks/.
- Crenshaw, Martha. 2007. Explaining Suicide Terrorism: A Review Essay. *Security Studies* 16(1): 133–162.

- Crenshaw, Martha i John Pimlott. 1996. *Encyclopedia of World Terrorism*. Taylor & Francis.
- Eyerman, Joe. 1998. Terrorism and democratic states: Soft targets or accessible systems. *International Interactions* 24(2): 151–170.
- Global Terrorism Database. 2019. <https://www.start.umd.edu/gtd/downloads/Codebook.pdf>.
- Horowitz, Michael C. 2010. Nonstate actors and the diffusion of innovations: The case of suicide terrorism. *International Organization* 64: 33–64.
- Jackson Wade, Sara i Dan Reiter. 2007. Does Democracy Matter? Regime Type and Suicide Terrorism. *The Journal of Conflict Resolution* 51(2): 329–348.
- Lucić, Danijela. 2017. *Terorizam kao oblik državnog djelovanja*. Doktorski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti.
- Marr, Phebe i Ibrahim Al-Marashi. 2017. *The Modern History of Iraq*. New York: Routledge.
- Martin, Susanne i Ami Pedahzur. 2017. Suicide Terrorism Theories. Oxford Research Encyclopedia of Politics. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.579>.
- Migdal, Joel S. 1988. Vision and Practice: the Leader, the State, and the Transformation of Society. *International Political Science Review* 9(1): 23–41.
- Nalbandov, Robert. 2013. Irrational Rationality of Terrorism. *Journal of Strategic Security* 6(4): 92–102.
- Pape, Robert A. 2003. Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism. *American Political Science Review* 97(3): 1–19.
- Pape, Robert A. 2006. Suicide Terrorism and Democracy: What We've Learned Since 9/11. *Policy Analysis* 582: 1–18.
- Pape, Robert A. i James K. Feldman. 2010. *Cutting the Fuse: The Explosion of Global Suicide Terrorism and How to Stop It*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- Pedahzur, Ami, Arie Perliger i Leonard Weinberg. 2003. Altruism and fatalism: the characteristics of palestinian suicide terrorists. *Deviant Behavior* 24(4): 405–423.
- Pedahzur, Ami i Susanne Martin. 2017. Evolution of Suicide Attacks. *The Handbook of the Criminology of Terrorism*. Str. 339–352.
- Picula, Boško. 2016. Iračka zima između demokracije i građanskog rata. Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku 7(28): 7–11.
- Polity5 Project: Dataset Users' Manual. Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2018. <http://www.systemicpeace.org/inscrdata.html>.
- Text: President Bush Addresses the Nation. 2001. *The Washington Post*, 20. rujna. https://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bushaddress_092001.html.
- Thomas, Caroline. 1987. In Search for Security: The Third World in International Relations. Boulder, CO: Lynne Rienner.

SUICIDE TERRORISM AND NATIONAL SECURITY IN DIFFERENT POLITICAL SYSTEMS

Gabrijela Šamija

SUMMARY

The subject of this research paper is the connection between the occurrence of suicide attacks and the political system of the countries that are attacked. Since terror attacks represent an attack on the society and social order, national security represents a kind of connection between those two variables. Suicide attack campaigns are on the rise since the 1980s and they have reached their peak in 2001. That very well-known attack on the United States marks the beginning of a new kind of globalised activity of terrorist organizations. The results show that all countries, no matter their political system, are targets of suicide attacks, which means that there is no pattern in the activity of terrorist organizations that use suicide attacks. There is also a difference in the number of suicide attacks, where anocratic countries are attacked more often. Furthermore, the results show that the targets of most attacks, in all political systems, are security targets, and most of the attacks were carried out by religious terrorist organizations. Finally, we provide a brief illustration of the concluding remarks on the example of the Republic of Iraq.

Key words: suicide attacks, political systems, national security, descriptive statistics, illustration.

